Ostrovs'kyi, Volodymyr
Khoma Dubylo

PG
3948
O847K47

Володимир Островський.

ома Дубило.

ОРИЧНЕ ОПОВІДАННЯ З ЖИТТЯ ХОЛМЩИНИ.

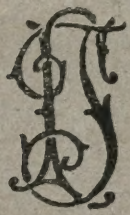

ЛЬВІВ-КИЇВ 1921
Літературна Бібліотека „РУСАЛКИ“
Випуск 11.

From the Collection
of the late

JOHN LUCZKIW

1.1.

Володимир Островський.

КНОМА

Хома Дубило.

ІСТОРИЧНЕ ОПОВІДАННЯ З ЖИТТЯ ХОЛМЩИНИ.

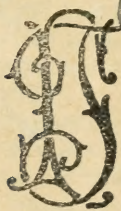

JUN
1983

ЛЬВІВ-КИЇВ 1921
Літературна Бібліотека „РУСАЛКИ“
Випуск 11.

ВСІ ПРАВА ЗАСТЕРЕЖЕНІ.

PG
3948
O847K47

З друкарні Ставропигійського Інститута у Львові
під управою Ю. Сидорака.

I.

Село промовляло несчисленними голосами.

На дорозі боролися та бігали навипередки хлопці. Цокотали та сміялися підлітки-дівчата. В кількох місцях, десь біля хат чи у садках, лунали співи.

А на кінці села у шинку, що пан збудував для більшого прибутку, дуже ретельно працювала скрипка, гудів поважний бас та відбивав свої „колінця“ невгомонний бубен. Він так горяче кидав у повітря своє: „бум-цик-цик! бум-цик-цик!“, що маленькі дівчата не могли втриматися й до поту танцювали на дорозі, голосно вистукуючи такт голими пятками.

Час від часу з боку шинка долітало:

— Гу, гу, гу!

Це гукали гарячі танцюристи.

І безодню цих вигуків ледве чи хто міг би змірити. Ледве чи сказав би, що це було: чи вибух загамованої панщиною енерґії, чи крик про волю уярмленої душі, чи бенкет відчаю, чи щось инше...

Дмитро Дубило, почувши у хаті ці вигуки, процідив крізь зуби, не випускаючи з рога люльки:

— Гуляють так гуляють!...

— Тільки й є хлопського життя, — відповів сусід Перепелиця й раптом запитався: — А ви, куме, вже панові все відробили?

— Чорт ма! Мені здається, що все, а тивун *) то раз у раз тиче мені свою палицю у вічі, — каже, що ні. А хіба ж я розуміюсь на його карбах...**) Мабуть, обманює старий пес. Оттак тільки й робиш на пана...

Дубило махнув рукою й, випустивши з рота цілу хмару диму, спустив голову.

Помовчали. Прислухались. Звуки музики ясніше та ясніше долітали до хати.

— Жвавий бубен, — зрушив головою Перепелиця, — аж підіймає. Оттак і здається мені, що ще міг би вдарити.

„Бум-цик-цик! Бум-цик цик!“ — гордо гудів бубен у нічній тиші.

— А як жалібно промовляє скрипка — зауважив Дубило, — наче плаче, аж за серце бере...

— Так, так, — замислено повторював Перепелиця, вистукуючи попіл з люльки. — Душа чогось потрібує... Чогось брак її. Оттак би, здається, щось таке зробив, щоб аж...

— Так, так, куме... Й я те ж кажу...

Перепелиця враз підняв високо голову:

— То може підемо?... оттак, по кватирчині щоб душа не нила? га?

— Що ж. Як пити—то пити...

Підвелись, взяли шапки й вийшли з хати...

— А ти, Хомку, чого не бавишся з хлопцями? — звернувся Дубило до сина, що самітно сидів на призьбі.

— Я так... посижу тут...

— Ну, як хочеш... А ніч гарна, — зауважив Дубило, — аж щось оживає у грудях... Зірок як багато! І які ясні.

---

*) Старший панський слуга, що стежив за працею селян.

**) Значки на палиці, якими тивун нотував відроблене.

— Так, так, бормотав Перепелиця, — тому й хочеться щось таке зробити, щоб аж...

II.

Скрипка то нила, то сміялася крізь сльози. Зато бубен відбивав свої звуки весело й з запалом, наче хотів звернути на себе увагу цілого світу. Й звуки його неслися далеко-далеко, за село, за річку, аж ген до самого панського лісу.

Ніч тихо схилилась над землею й заглядала у людські душі своїми холодними зоряними очима.

Від цього темного зору ночі у душі Хомка аж щось боліло. Він непорушно сидів на призьбі, дивився у далечінь темно-аксамитного неба й про щось думав. Але про що — й сам не сказав би. В душі від цих дум щось ворушилось — і боляче й солодко.

Нарешті самітність почала надто тяжко гнитіти його молоду душу. Він вийшов на улицю й пішов у бік шинка. Там у вікнах сяли веселі струмики світу. Біля хати маячили якісь темні сильветки. З дверей виривалися хвилі звуків — сміх, топіт ніг, гомін.

— Весело тут, — промайнуло в голові Хомка.

Він протиснувся у шинок, став на пеньку біля стіни й глянув довкола. Голов було як море! Пів села. Дівчата і хлопці — червоні, як раки. Танцюють, аж земля дріжить, тільки піт витирають. За столами сидять старші. Майже всі пяні, але ще пють, наче хочуть втопити всі свої думки й почуття. Шинкар Борух закручує пейси та весь час сяє від задоволення: бо заробіток великий буде. Його жінка гойдає на руках маленького Йоселка, у такт музики, й теж всміхається.

Нарешті Хомко примітив свого батька. Він сидить з Перепелицею. Обидва пьяні. Ніби смі-

ються, а обличчя якісь сумні, наче щось тяжке пригадали. Поруч—мати з Перепеличихою. Вони веселі, жваво балакають і сміються.

Музики перестали грати.

— Ану, чого ви там стали! — гукнула на них Перепеличиха, — грайте ж швидче, бо хочу танцювати.

Ушкварили музики.

Перепеличиха вийшла на середину, взялася під боки й, притупуючи старими ногами, почала:

Прошу тебе, любий сину,
Нейди, нейди на Вкраїну,
Бо як підеш на Вкраїну.
Не побачу тебе, сину!

Змахнула рукою, схилила трохи голову на бік й затупала ще міцніше:

Бо як підеш на Вкраїну,
Не побачу тебе, сину...

Хриплий, але майстерній спів старої Перепеличихи, її жвавий танок, вогонь, рухи, — все це зачарувало Хомка. Він довго у цю ніч не міг заснути. А на другий день, десь увечері, звернувся до матері:

— Мамо, про яку це Україну вчора співала Перепеличиха?

— Це наша країна. Далеко вона йде, ген ген за Холмом. Де степи широкі як море.

— Там наші живуть?

— Еге-ж, наші. І звідси теж пішло наших чимало. Як кому тут тяжко живеться, то йде туди, у степи...

— Чого тяжко?

— А того, як пан лихий та покривдить — чи набе батогами, чи дівчину або жінку забере...

Хлопець замислився.

— А що вони там роблять?

— Що? Козакують. Ловлять рибу, бють звіря, збірають мед та воюють?

— З ким воюють? — здивувався Хомко.

— Або з татарвою, або.. — мати забалакала тихше... — на панів нападають та мстяться.

— Значиться — і коні мають, і зброю?...

— Еге-ж, — як звичайно вояки.

Хомко пильно глянув в обличчя матері й в його очах спалахнув огник. Через мить він пригаснув. Хомко опустив вії й спитався:

— А їм не жаль покидати своє село, мати, батька?...

— Жаль, синочку, жаль, особливо, коли є жінка, свої діти... Про це навіть у пісні співається.

Мати заспівала:

Ой не ходи, журавелю,
Тай на озеро пити:
Стережуть тебе ляшойки,
Хочуть тебе вбити.
Як же мені не ходити
Тай на озеро пити,
Коли там моя жінойка,
Маленькії діти...

Мати ще довго оповідала про якогось селянина, що збіг з Холмщини у степи, а потім не витримав та прийшов потайки, щоби побачити своїх. Його схопили, судили, били... Але він, все перетерпів і, побачивши жінку й дітей, знову втік у степи...

Хомко сидів непорушно Не слухав. Бо всі його думки перенеслися у широкі українські степи, де, як вихор, носилися вільні й хоробрі

козаки, де воювали з татарвою, нападали на панів, сумували по Холмщині й тихенько поверталися до дому, як журавлі на озеро...

III.

Пройшло кілька років.

7 вересня народ з усіх кінців Холмщини йшов та їхав до Холма на свято „Пречистня“.

Насунувся звідкілясь, як чорна свита, теплий осінній вечір.

— А що, може відпочнемо? — голосно гукнув старий дід, що їхав на першому возі, озираючись назад.

— Можна! Гаразд! — відповіло кілька голосів.

Дід загукав на своїх волів і звернув з дороги у ліс. За ним — решта. Росташувалися, запалили огонь. Весело стріляють золоті іскри, гріє полумя; сосновий дим приємно лоскоче у носі.

Через півгодини вже всі богомольці були біля вогню. Весело балакали, оповідали, сміялися. Один тільки парубок, що пристав по дорозі, стояв осторонь під сосною і нічого не говорив.

— А ти чого не смієшся? — кинув дід.

— Сміється той, хто може, — відповів парубок.

— А ти вже не можеш? — засміялася якась молодиця: — старий вже, чи може хто дівчину або жінку вкрав?..

Парубок здрігнувся. Ще далі відійшов від огня.

Розмова продовжувалася. Звичайно, найбільш оповідали про ріжні надужиття панів.

Дорога де-кого втомила. Одні куняли біля огню, другі вже спали на возах. Тільки сивий дід увесь час порався біля своїх волів та збірав

сухі гилки й підтримував огонь. До нього обережно підійшов таємничий парубок і торкнувся його ліктя.

— Дідусю, хотів би з вами побалакати.

Дід глянув на нього запитуюче:

— А що?

— Ходіть, розкажу...

Відійшли від огня й втонули у нічній тіні.

— Дідусю, — почав парубок, — ви багато бачили на свойому життю, тому слово ваше мудре. Ось скажіть мені, щоб ви зробили у такому випадку... В одному селі жили селяне, мали єдиного сина, любили його як душу і мріяли про його щастя. Й те щастя було близько. Полюбив парубок дівчину, гарну, як зірка, й одружився з нею. А на другий же день пан забрав її до себе... до услуги... бо вона давно йому подобалася, а жінки в нього не було. Взяв тай осоромив її. Чоловіка ж казав батогами висікти на гумні... Не стерпів той та побив пана, а сам утік. Пан за це висік його батька та так висік, що старий помер... Ось і скажіть, що тепер робити цьому парубкові? де шукати правди та суду?

— Е-хе-хе, — зітхнув дід, — де шукати? Хіба ж тільки у небі, або у степу...

Парубок насторожився.

— У степу?

— Еге, тільки там... Бо тут піймають, вернуть до пана, а далі — звісно що...

Парубок замислився. В голові промайнули малюнки степу, про який оповідала йому мати, а в ухах бреніли звуки пісні старої Перепеличихи:

Бо як підеш на Вкраїну,
Не побачу тебе, сину...

Боляче щось стиснуло серце, але парубок переміг біль.

— Спасибі, дідусю, — твердо сказав він, — спасибі. Моліться за того парубка, щоб не згинув марно, щоб ще побачив мати та Холмщину... Моліться.

— Стрівай, сину, — схопив його за руку дід і недвозначно спитався: — А може й за тебе молитися?... Га??

— Може — й за мене.. за Хомка... Не забудьте ж — за Хомка. А тепер бувайте здорові.

Парубок вийшов на дорогу й щез у темряві ночі.

На другий день дід ще раз побачив його на „одпусті" на Холмській горці. Людей було багато й у всіх обличчя були ясні, святошні. В одного тільки Хомка лице було покрите важким сумом. Дід підійшов до нього і шепнув:

— А вертайся... та з козаками...

— Чудне ви кажете, діду..., сюди? зі степу? та з козаками?...

— Для Бога все можливе.

Попрощалися.

— Вернутися... та з козаками... — блимало в мозоку Хомка, коли він, покинувши Холм, прямував до Буга, щоб тікати у степи, — чудний цей дід... і все у життю якесь чудне...

IV.

Військо розташувалося біля Замостя. Зброя тимчасово була завішена, й козацтво страшенно нудилось.

— Військо не може сидіти без праці, — докладав полковник, — хвилюється, псується. Не для того ж прийшли сюди козаки, щоб тільки до молодиць залицятися.

Хмельницький нахмурив чоло й вуса його спустилися ще нище.

— Пане полковнику, ви знаєте, що післано до Варшави, й поки не буде відповіді, ми не станемо до зброї. Бо старий король помер, а новий ще не дав нам приводу до війни. Може він і задоволить всі наши домагання.

Полковник сумно покивав головою.

— А що робити з людьми?

— Стримувати. Щоб ніхто не смів...

Хмельницький, не докінчивши цеї думки, тихше спитався:

— А де Хома Дубило?

— Пішов у гости до свого пана та до жінки. Ви ж бачите, як весело освічена Холмщина що ночі. За пятьдесять верстов видно... Минув, як кажуть, Володаву й тепер вже десь під Білою...

— Заверніть його, накажіть! — кинув Хмельницький.

— Спробую. Але — хіба ж битися з своїми козаками?! В нього загін міцний, як одна семя..

— Робіть, що знаєте.

Полковник вклонився й вийшов.

Дубило гуляв.

Загинув його пан. Садибу пожерло полумя, Але це не вернуло з могили ні батьків, ні Ганусі, що померла після першого „пологу". Лишився тільки синок Ганусі від пана.

— Вбити його, щоб і насіння не зосталось! — гукали козаки загону Дубила.

— Ні. В ньому тече й наша хлопська кров — кров моєї Ганусі, і вбити його я не дам...

Дубило взяв хлопця з собою, щоб його виховати. Й з того дня пропав у ньому козак. Перестав мститися, забув про шаблюку й на пожежі не сяли його очі.

Не подобалося це козакам. Потроху вони почали залишати його й повертатися під Замостє.

— Не вояк я більше, — заплакав Дубило, — пропала козацька душа, пропала й жага волі та помсти...

Кинув Дубило коня й зброю. Взяв хлопчика на руки й пішов світ за очі. Але невинне хлопченя холодним ледом лежало на його грудях. Кров ворога-пана, що текла у дитячих жилах, викликала в ньому мимохіть якісь тяжкі, страшні почуття. Хотів він милувати дитину, гріти її, а серце — відверталось. На сьомий день Дубило залишив хлопця десь у селі, а сам пішов далі.

V.

Жовтоводий Буг, як сивий дідусь, завжди привітно всміхається до своїх гостей та, тулячись до високого берега, дзвонить срібними струмиками по гладких камінцях.

На південь від Холма, десь близче до Скригичина, сивий дідусь тече трошки неспокійно, наче хвилюється. При тому щось шепотить.

Шепотить беззубий, хотів би оповісти про того, хто жив тут на березі після Богданового походу та козацького бенкету на Холмщині, але звісно — беззубий: ніхто не розбере.

Тому й завмирає в народі оповідання про життя Хоми Дубила на поетичних берегах Буга.

Останній оповідав про нього старий поламарь Микита. Він вказував на високому березі Буга місце, де ніби-то колись стояв невеличкий манастир, а в ньому жив монах Онуфрій, колишній ватажок Хома Дубило. Жив він з братією, теж з колишніми козаками та панськими утікачами. Жили вони серед глухого лісу й довгий час ніхто не знав про них. Таємниці його знало лише небо, сивий Буг та ліс зелений. Знав ще Бог, що щоденно вислухував його горячі молитви та каяття.

Тепер на березі Буга видно лише сліди якихсь невідомих могил.

— Це могили тих монахів, — казав мені старий паламарь.

— А деж могила Хоми?

— І Бог забув. Пани, коли довідались, у пень все зруйнували, щоб і сліду не було...

Отак забулося оповіданя про Хому Дубила. Знає його лише сивий Буг, але хто розбере, що шамкає беззубий.

Варшава, 1 жовтня 1921 р.

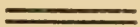

ВИДАВНИЦТВО „РУСАЛКА“
під редакцією Гр. Гануляка, Львів, Куркова 10.

Приготовляється до друку — збірка творів Володимира Островського, а саме:

1) **Вівці й пастирі**, оповідання з життя Холмщини.

2) **Крівавий Світанок**, оповідання з останньої боротьби за волю...

3) **Дніпро й Дністер**, оповідання з життя Галичан.

4) **Жертви — крівавих подій на Україні.**

5) **Сутінки життя**, — ріжні оповідання на теми соціяльні й громадянські.

JUN
1983

Літературна Бібліоте
„РУСАЛКИ“

ПОРУЧАЄ СЛІДУЮЧІ НОВИНКИ.

ДОСІ ВИЙШЛИ:

Олесь Бабій: Шукаю людини. *Нариси.*

Тогож автора: Ненависть і любов. *Поезії*

Клим Поліщук: Скарби віків. *Леґенди.*

Галина Орлівна: Шляхом чуття. *Новелі.*

Клим Поліщук: „Воєнко“. (*Із записної книж*

Лімниченко: Хуртовина. *Поезії.*

Василь Софронів: Під сміх війни. *Нариси*

Клим Поліщук: Веселе в сумному. *Сатир*

Тогож автора: Роспята душа.

Тиберій Горобець: Квіти й бодяче.

Клим Поліщук: Жменя землі. *Гал. леґенд*

Вол. Островський: Хома Дубило. *Істо оповідання з життя Холмщини.*

Ціна всіх випусків 600 М.

АДРЕС: Видавництво „РУСАЛКА“, під ред. Гр. Ганулян
ЛЬВІВ, Куркова 10.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY